

O‘TROR HOKIMI G‘OYIRXONNING XORAZMSHOH ALOUDDIN MUHAMMAD VA CHINGIZXON MUNOSABATLARIDA TUTGAN O‘RNI

Ibrohimova Salima Shuhrat qizi

Namangan davlat pedagogika instituti ijtimoiy fanlar fakulteti tarix yo‘nalishi 1-bosqich

TRX-AU-25-guruh talabasi

E-mail: ibrohimova1501@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18675437>

Annotatsiya: *Ushbu maqolada vatanparvar sarkarda G‘oyirxonning hayoti va faoliyati, uning mo‘g‘ullar istilosiga qarshi mardonavor kurashi bayon etilgan. Bundan tashqari o‘sha davrdagi Xorazmshohlar davlatining siyosiy hayoti haqida ham ma‘lumot berilgan.*

Аннотация: *В данной статье описаны жизнь и деятельность патриотического генерала Гайрхана, его героическая борьба против монгольского нашествия. Кроме того, даются сведения и о политической жизни государства Хорезмшахов в то время.*

Abstract: *This article describes the life and work of the patriotic general Goyirkhan, his heroic struggle against the Mongol invasion. In addition, information is also given about the political life of the Khorezmshah state at that time.*

Kalit so‘zi: *Mo‘g‘ullar, Xorazmshohlar, Chingizxon, G‘oyirxon, O‘tror, qoraxitoylar, Sulton Alouddin Muhammad, Turkon хотун, qipchoqlar.*

Ключевые слова: *монголы, хорезмшахи, Чингисхан, Гаурхан, Оtrar, каракитаи, султан Ала ад-Дин Мухаммад, Туркан-хатун, кипчаки.*

Keywords: *Mongols, Khorezmshahs, Genghis Khan, Ghayir Khan, Otrar, Qara Khitai, Sultan Ala al-Din Muhammad, Turkan Khatun, Kipchaks.*

XII asrning oxiri-XIII asr boshlarida mo‘g‘ul qavm va qabilalari Chingizxon (Temuchin) boshchiligida yagona davlatga birlashdilar. Chingizxon markazlashgan davlat tuzib, 1206-yil O‘non daryosi bo‘yidagi qurultoyda barcha mo‘g‘ul qabilalari xoni- ulug‘ xoqon (qoon) unvonini oldi.

1215-yilda Shimoliy Xitoyni bo‘ysundirgach va Kuchlug‘ davlatini hamda Qoraxitoylardan bo‘ladigan xavfni bartaraf etgach, Chingizxonning e‘tibori va keyingi harbiy bosqinchilik yurishlari g‘arbiy hududlar-Xorazmshohlar davlatiga qaratildi.

Bu davrda Movarounnahr, Xuroson, Xorazm, Eronning katta qismidagi hududlarda Xorazmshoh Alovuddin Muhammad (1200-1220-yillar) hukmronlik qilar edi. Uning davrida davlat gullab-yashnagan. Mamlakat asosiy dushman – Qoraxitoylar tazyiqidan xalos qilinib, 1210-yilda Qoraxitoylar boshlig‘i Go‘rxon mag‘lub etiladi va mamlakat hududidan quvib chiqariladi. Sulton Alouddin Muhammad davrida Xorazmshohlar davlati hududi ancha kengayib, davlat chegaralari Mo‘g‘ullar imperiyasi chegaralari bilan tutashib ketadi.

Daslab, bu ikki qudratli davlat o‘rtasida savdo va elchilik munosabatlari o‘rnatilgan. Biroq har ikki davlat bir-biriga tabiiy ravishda raqobat ko‘zi bilan qaragan va urush harakatlari kelib chiqishi aniq bo‘lib qolgan edi. Binobarin Chingizxon avval boshdan savdogar va josuslar orqali Xorazmshohlar davlati ichki va tashqi siyosati, qo‘shin ahvoli, davlat boshqaruvi to‘g‘risida kerakli

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

ma'lumotlarni yig'ib yurgan va imkoni bo'lishi bilan bu davlatga harbiy yurishlarni amalga oshirish niyatida bo'lgan. Ishonarli manbalarning guvohlik berishicha, Sulton Alouddin Muhammadning ham Xitoyni egallash ishtiyoqi yuqori bo'lgan.

1218-yilda Chingizxon Xorazmshohlar davlatiga yuborgan katta boyliklari bo'lgan savdo karvonining O'tror shahrida talanishi Chingizxon va Xorazmshoh o'rtasidagi munosabatni keskinlashiga sabab bo'ldi.

Chingizxon Xorazmshohlar davlatiga yurishi arafasida 200 minglik qo'shinga ega bo'lgan. Sultonning esa ko'plab manbalarda 400 ming kishilik qo'shini bo'lganligi aytiladi. Biroq, Xorazmshohlar davlatidagi siyosiy parokandalik, qipchoqlar malikasi Turkon xotun boshchiligidagi qo'shhokimiyatchilik, yagona ichki birlikning yo'qligi oqibatida Xorazmshohlar davlati Chingizxon yurishlari oldida ojiz bo'lib qoladi.

1219-yilda Chingizxon Xorazmshohlar davlatiga qarshi harbiy harakatlarni boshlaydi. Muhammad Xorazmshohning ulkan qo'shinni bir joyda to'plashdan qo'rqib tanlagan no'tog'ri jang taktikasi oqibatida mo'g'ullar Xorazmshohlar davlatiga juda qattiq talafotlar keltirgan yurishlarni amalga oshiradi.

Chingizxon boshliq mo'g'ul istilosiga qarshi ko'plab vatanparvar sarkardalar kurash olib boradilar. Jaloliddin Manguberdi, Temur Malik singari sarkardalar mo'g'ullar bilan yirik janglar olib borib, muhim g'alabalarga erishadilar. Xorazmshohlar davlatida Mo'g'ullar istilosiga qarshi kurashgan mashhur Vatanparvar sarkardalardan biri O'tror hokimi Inolxon edi.

Inolxon Xorazmshohlar davlatida ta'siri kuchli bo'lgan qipchoq urug'iga mansub bo'lib, O'tror hokimi, Xorazmshoh Muhammadning onasi Turkon xotunga qarindosh bo'lgan. Turkon xotun qipchoqlarning qang'li urug'i Yemek qabilasidan edi. Inolxonning Turkon xotunga qarindoshligi haqida turlicha ma'lumotlar bor. Jumladan, Abulg'uzi Bahodirxon uni Inolxon (Inoljiq), asl ismi G'oyirxon, Sulton Muhammadning tog'asi deb ataydi. Rashididdinning ma'lumotiga ko'ra, Inolxon (Inolchuq), Xorazmshoh Muhammadning tog'asi, Juvayniyning ma'lumotlariga ko'ra, Inoljuq, Turkon xotunga qarindoshligi sababli G'ayirxon deb ham atalgan. Inoljuq-chig'atoy turkchasida “shahzoda” degan ma'noni bildiradi. Bu so'z unvonigina anglatmay, ism bo'lishi ham mumkin. G'ayirxon turkmancha so'z bo'lib, “qudratli” degan ma'noni bildiradi. Juzjoniy uni Qairxon deb ataydi. Ba'zi ma'lumotlarda Turkon xotun Inolxonning xolasi deb ham ko'rsatiladi. Majusiylikka e'tiqod qilib yurgan kezlaridagi ismi — Yagantug'di (Yagan — qad. turkiychada filni anglatadi), Islomni qabul qilgandan keyingi ismi esa Tojuddin.

Inolxon Muhammad Xorazmshoh tomonidan O'troga hokim qilib tayinlangan(1210—1220). Mo'g'ullar istilosi arafasida 60 yoshlar atrofida bo'lib, baland bo'yli, cho'qqi soqolli, oriq va chayir odam bo'lgan. Ko'plab tarixchi olimlar tomonidan Inolxon Chingizxon va Xorazmshoh o'rtasida kelib chiqqan urush sababchisi sifatida talqin etiladi. Bu anchagina bahsli mavzu bo'lib, ko'plab tarixchilarning tortishuvlariga sabab bo'lgan.

Chingizxon 1218-yilning oxirida 450 ta savdogar, 500 ta tuya, qimmatbaho mollar ortilgan katta savdo karvonini Xorazmshohlar davlatiga yubordi. Bu karvon O'tror shahrida to'xtatib qolinadi. Nasaviyning yozishicha, Inolxon bu karvon boyliklariga ega chiqish maqsadida karvon savdogarlarini josuslikda ayblab sultonga maktub yuboradi. Sulton savdogarlarni o'ldirishga buyruq bermagan bo'lsa-da, Inolxon barcha savdogarlarni qatl ettirib, boyliklarini o'z bilganicha taqsim qiladi.

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

Shuningdek, Ziyó Bunyodov bu fikrlarga qo‘shimcha ravishda Chingizxonning Xorazmshohlar davlatiga yurish qilish niyati bo‘lmagani holda, Inolxon qatl ettirgan 450 ta savdogar musulmon bo‘lgani, bu musulmon olamining himoyachisi hisoblangan Muhammad Xorazmshohning aybi ekanligini aytadi. Xorazmshohni musulmon bo‘la turib, musulmonlar qonini to‘kishda ayblaydi, Chingizxon esa musulmonlar xaloskori sifatida talqin etiladi.

Biroq, manbalarni chuqurroq tahlil qilinsa, quyidagicha xulosa chiqarish mumkin bo‘ladi. Ibn al-Asirning ma‘lumotlariga ko‘ra Inolxon bu karvonni shaxsan Xorazmshoh buyrug‘i bilan talagan va savdogarlarni qatl ettirgan. Xorazmshoh bu karvondan katta miqdordagi boyliklarni olganini ham aytadi. Ibn al-Asir bu ma‘lumotni mo‘g‘ullar qo‘liga asir tushib, keyin ulardan Samarqandda qutilgan faqih ash-Shihobiddin al-Xivaqiydan olganini aytadi. Xorazmshohning bu karvonga nisbatan salbiy munosabatda bo‘lishini o‘ziga xos sabablari bor edi.

Xususan, Chingizxon yuborgan karvonda Uxuna ismli mo‘g‘ul bo‘lib, u Xorazmshohga Chingizxon nomasini olib kelayotgan edi. Noma jahon fotihligiga da‘vo qilayotgan Chingizxon tomonidan buyruqnamo ohangda yozilgan bo‘lib, unda jumladan, “. . . biz bundan buyon davlatlar o‘rtasida tinchlik o‘rnatilishini buyuramiz . . . ” deyilgan edi. Noma Chingizxon ochiq-oydin jahon egasi bo‘lishga ishtiyoqi baland ekanidan dalolat beradi Bu esa haqli ravishda avvaliga “o‘z suyukli o‘g‘illari” qatorida ko‘ramiz deb Xorazmni o‘zining qaram davlatiga aylantirish niyatidaligini bildirgan Chingizxonga nisbatan Xorazmshohning qattiq g‘azablanishiga sabab bo‘ladi.

Shuningdek, musulmon bo‘la turib musulmonlar qonini to‘kishda Xorazmshohning ayblanishi ham biroz mulohaza talabdir. Chunki Chingizxon bu savdo karvoni talanishini oldindan bilgan, aynan shuning uchun ham bu karvonga katta boyliklar, musulmonlar va qarindoshlaridan qo‘shib jo‘natgan. A. Sagdullayev bu to‘g‘rida quyidagicha fikr bildirgan: “Chingizxon islom olamining dushmani bo‘lib qolmasligi uchun shunday yo‘l tutdiki, urush boshlanishiga rasman Xorazmshoh sabab bo‘lib qoldi, o‘zini esa “oliyanob xaloskor” deb hisobladi. Aslida esa u urush boshlanishini har jihatdan xohlar, barcha harakatlarini urush boshlashi uchun safarbar qilgan edi. Albatta, Xorazmshoh ham katta xatoga yo‘l qo‘ygan edi, lekin urushning sababchisi va boshlovchisi faqat Muhammad Xorazmshoh bo‘lmaganligini, urush boshlanishiga har ikkala tomon ham sababchi bo‘lganligini tarixiy voqeliklar tahlili orqali bilib olishimiz mumkin”. Chingizxon nihoyatda ayyor shaxs edi. U qo‘shini hamda mog‘ul qabilalarining diniy qarashlarga qattiq ishonishidan ustalik bilan foydalana olardi. Binobarin, bu ikki qudratli davlat o‘rtasida urush kelib chiqishi aniq va muqarrar bo‘lib, Chingizxon harbiy harakatlar boshlash uchun bahona izlayotgan edi. Karvon talangach va musulmon hamda Chingizxon qarindoshlari o‘ldirilgach jahon siyosiy maydonida o‘z bosqinchilik yurishlarini oqlashi mumkin bo‘ladi. Shu bilan birga musulmonlar o‘ldirilishi bilan Xorazmshohning obro‘sigacha katta zarar yetkazadi. Ayyor Chingizxon o‘zi yuborgan savdogarlar taqdirini oldindan bilgan, ularning talon-taroj qilinishidan yoki o‘ldirilishidan, o‘z navbatida, qurultoyda ular urush boshlashga qarshiliksiz rozi bo‘lishlarini kutgan edi.

Bundan tashqari, Inolxonning savdogarlarni josuslikda noo‘rin ayblagani, buni faqat boylik ilinjida qilgan degan fikr ham ancha tahlilga molik. Chunki Chingizxon bu savdo karvoni bilan o‘z xufiyalarini ham yuborgan bo‘lishi mumkin. Chingizxon boshqa davlatlar haqida ma‘lumotlar to‘plashda ayg‘oqchi sifatida, asosan, savdogarlardan foydalangan. Xorazmshohlar davlati haqida deyarli barcha ma‘lumotlarni savdogar Mahmud Yalavoch orqali olganligi hamda davlat egallangach,

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

Chingizxon uni katta lavozimlarga tayinlaganligi fikrimizga yaqqol dalil bo‘la oladi. Mixail Ivanin o‘z asarida shunday yozadi: “U (Inolxon) Muhammadga, bular (Chingizxon savdogarlari) ayg‘oqchilar ekanligi, chunki O‘tror aholisidan savdoga aloqasi yo‘q narsalar haqida so‘rab-surishtirganliklari, aholiga Chingizxonning daxshatli kuchlari va bosqinlari haqida. . . so‘zlab, tahlika uyg‘otganlari haqida xabar yetkazdi. Chingizxon savdo karvoni bilan Xorazm davlati holatini va unga boradigan qulay yo‘llarni o‘rganish uchun ayg‘oqchilar yuborgan, deb aytish mumkin. Muhammad karvon bilan kelgan kishilarni qatl etishga buyruq berdi”. Bundan ko‘rinadiki, Xorazmshoh bularning ayrimlari musulmon va Vatandosh (Al-O‘troriy, al-Buxoriy, avvalgi savdogar Mahmud Xorazmiy) bo‘lishiga qaramay, butparast Chingizxonning vakili bo‘lib kelishi asnosida yuqoridagi dalillarga ko‘ra uning ayg‘oqchisi bo‘lgan sotqinlar degan xulosa chiqarishiga to‘la va haqli ravishda sabab bo‘ladi. Shuning uchun Islom homiysi sifatida musulmon mamlakatlarini bunday xoinlardan tozalash maqsadida savdogarlarni qatl ettirgani Xorazmshohni aksincha oqlaydi.

Shuningdek, Chingizxon Xorazmshohlar davlatiga budparastlar yurtidan ataylab musulmon savdogarlarini yuborganligi katta ig‘vo tarqatish niyatida bo‘lganligini alohida e‘tirof etish kerak.

Ziyo Bunyodovning “Chingizxon Xorazmshohlar davlati bilan rostmana do‘stlik va hamkorlikni o‘rnatish niyatida edi, uning Xorazmga yurish qilish niyati umuman bo‘lmagan”, degan fikrlari mutlaqo xato va haqiqatdan juda uzoqdir. Chunki Chingizxon avval boshdan imkon bo‘lishi bilan Xorazmshohlar davlatiga yurish qilish niyatida o‘z ayg‘oqchilari – savdogarlar orqali Xorazm davlati holatini, ichki va tashqi siyosati, qo‘shin ahvoli, xullas o‘z yurishlari uchun barcha kerakli ma‘lumotlarni to‘plab yurgan edi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish mumkinki, Inolxonning Mo‘g‘ullar va Xorazmshohlar davlati o‘rtasida kelib chiqqan urushda aybdor deb hisoblash noto‘g‘ri bo‘ladi. Ertami kechmi urush bo‘lishi muqarrar edi, Chingizxon faqat qurultoyda urush boshlash uchun qaror qabul qilishga asos bo‘la oladigan bahona izlayotgan edi, xolos. Va u bunga juda ayyorlik bilan erishdi, bu ishi orqali ham musulmonlar xaloskori sifatida o‘z bosqinchilik yurishlarini oqladi, ham bu bilan musulmonlar homiysi Xorazmshohni o‘brosizlantirdi va ichki birlikni yo‘qotishga erishdi. Biroq, Chingizxon rostdan ham musulmonlar xaloskori bo‘lganida O‘trorda, Samarqand, Buxoro, Urganch, qo‘yingki, barcha o‘zi bosib olgan hududlarda minglab, o‘n minglab va hatto yuz minglab musulmonlarni ommaviy qirmagan bo‘lar edi. Shuning o‘zi ham Chingizxonning bu hududlarga bosqinchilik yurishi niyati katta bo‘lganidan dalolat beradi.

Chingizxon Ibn Kafroj Bug‘ro boshchiligida Xorazmshohga Inolxonni unga topshirishi, aks holda urush boshlanishini bildirib yuborgan elchilarining bir nafari o‘ldiriladi, qolgan ikkala elchi esa soch-soqoli qirilib, sharmanda qilib jo‘natib yuboriladi. Natijada Mo‘g‘ullar qurultoy chaqirib, Xorazmshohlar davlatiga qarshi yurish boshlashga qaror qabul qilishadi.

1219-yili Chingizxon o‘z o‘g‘illari boshliq 200 mingga yaqin asosiy harbiy kuchlari bilan anchadan beri puxta tayyorlangan Xorazmshoh-Anushteginiylar davlati ustiga harbiy yurishni boshladi. Chingizxon qo‘shinga dam berish va harbiy holatni mustahkamlash maqsadida yozni Irtish daryosi bo‘yida o‘tkazdi. Kuzda harbiy harakatlarni boshlab, qo‘shinni to‘rt qismga bo‘ldi. O‘trorni egallash uchun o‘g‘illari Chig‘atoy va O‘qtoy boshchilik qilayotgan qismni qoldirdi.

O‘tror eng mustahkam qal‘alardan biri edi. Uning himoyasiga Xorazmshoh 20 minglik qo‘shini bilan Inolxonni qoldirgan. Shuningdek yordam tariqasida 50 ming kishilik “Lashkari birun”

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

ham yuborilgan. Bularga qo‘shimcha tarzda qang‘li urug‘idan bo‘lgan Qoracha Hojib boshchiligida yana o‘n ming kishilik qo‘shin kelib qo‘shilgan. O‘tror qamalga yaxshi tayyorlangan qal‘a edi, uning mudofaasiga Inolxon mohirlik bilan boshchilik qiladi. Aytish kerakki, Urganchdan so‘ng hech bir qal‘a va mudofaachilar mo‘g‘ullarga O‘trorchalik, Inolxonchalik qattiq qarshilik ko‘rsata olmaydi va Mo‘g‘ullar bu darajada ko‘p askar yo‘qotmaydi. Inolxon o‘zini Xorazmshohlar va mo‘g‘ullar o‘rtasida kelib chiqqan urushda aybdor deb hisoblab oxirgi imkoni qolguncha jang qildi.

Mo‘g‘ullar shaharga oqib kiruvchi ariqlarni ko‘mib tashlashgan, manjaniqlardan shaharga qarata tosh va yonuvchi moddalar irg‘itganlar, qo‘rg‘on atrofidagi xandaqlar tuproq hamda shox-shabbalar bilan to‘ldirilgan, devorlar ostidan lahimlar qazilgan, tevarakatofdagi dovdaraxtlar kesilib, uzun, ulama qamal shotulari yasalgan.

O‘tror mudofaasi davrida nafaqat qamaldagilar, balki mo‘g‘ullar ham katta talafot ko‘rishgan. Janglar juda shiddatli tus oladi, mog‘ullar juda og‘ir ahvolga tushib qoladi. Har ikkala tomon ham juda ko‘p qurbonlar beradi. O‘tror mudofaachilari mardonavor tarzda jang qiladilar. Inolxon shu darajada qattiq qarshilik ko‘rsatadiki, Chingizxon bundan g‘azablanib Chig‘atoy va O‘qtoygga juda haqoratli maktub yozadi. Inolxonni tiriklayin qo‘lga olishni buyuradi.

O‘tror besh oy qarshilik ko‘rsatadi. Shundan so‘ng shaharda ochlik boshlanadi. Bunday vaziyatda Qoracha Hojib Inolxonga mo‘g‘ullarga taslim bo‘lishni taklif qiladi. Biroq Inolxon buni qat‘iy ravishda rad etadi. Juvayniyning ma‘lumotlariga ko‘ra, u Qoracha Hojibga shunday degan: “Agarda taslim bo‘lsak, valinematimiz bo‘lgan Sultonga vafosizlik qilgan bo‘lamiz. So‘ngra bu ishimiz uchun qanday sabab topamiz? Musulmonlar biz to‘g‘rimizda aytajak achchiq gaplar va tanqidlarga nima deb javob beramiz?”. Biroq, Qoracha Hojib tunda o‘z askarlari, oziq-ovqat va otlar bilan So‘fiyxon darvozasidan chiqib, mo‘g‘ullar tomoniga xiyonatkorona o‘tib ketadi va shahar darvozalarini ochib beradi. Natijada, besh oylik qamaldan so‘ng mo‘g‘ullar shaharga bostirib kiradilar. Inolxon 20 minglik shaxsiy qo‘shini bilan shahar tashqarisida mardonavor jang qiladi. Lekin mo‘g‘ullar shaharga yorib kirib, uni qal‘a ichkarisiga chekinishga majbur qiladi.

Mo‘g‘ullar O‘trorning butun aholisini sahroga haydab chiqaradilar va qatli om qiladilar.

Inolxonning odamlari oxirgi odami qolguncha jang qiladilar. Juvayniyning ma‘lumotlariga ko‘ra, ularning ko‘pchiligi navbat bilan qal‘aning oldiga elliktalik guruh holida chiqib, jang qilib halok bo‘ladilar. Inolxonning askarlari mo‘g‘ullarga katta talofat yetkazadilar. Bir oycha qarshilik ko‘rsatgandan so‘ng Inolxon ikkita jangchisi bilan qolib, qarshilikni davom ettiradi. Inolxonni bir uyning tomiga siqib, iskanjaga oladilar. Inolxon jon-jahdi bilan kurashadi, lekin taslim bo‘lmaydi. Ikki askari ham halok bo‘lgach, Inolxon tom ustida qo‘liga ilingan narsa bilan himoyalanadi. Biroq, tiriklayin qo‘lga olish buyurilganligi uchun oxir oqibatda uni asirga oladilar va zanjirband etib, Samarqandga – Chingizxon huzuriga olib boradilar. Chingizxon kumushni eritib, Inolxonning ko‘zlari va quloqlariga quydirib, daxshatli o‘limga duchor qiladi.

O‘tror olingach, qal‘a butunlay vayron qilinadi. Tirik qolganlardan hunarmandlar ajratib olinadi. Qolganlaridan esa boshqa shaharlarni qamal qilishda hujum qilayotgan askarlarning oldini himoya qiluvchi to‘siq sifatida foydalanadilar. Qoracha Hojib esa shahzodalarning oldiga keltiriladi. Xiyonatkoraga mo‘g‘ullar ham shafqat qilmaydi. Uni otlaridan tushirib, barcha odamlari bilan qatl ettiriladi.

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Inolxon o‘z Vatani, davlati tinchligi va xavfsizligi uchun jon fido qilgan sarkarda hisoblanadi. Har qanday vaziyatda ham u xiyonat yoki dushmanga taslim bo‘lishni istamadi va oxirigacha kurashdi. Inolxonga nisbatan salbiy fikrlar bildirilishining asosiy sabablaridan biri – Inolxon Xorazmshohlar davlati tanazzulining bosh sababchilaridan hisoblangan Turkon xotunning qarindoshi, qipchoq urug‘iga mansub bo‘lgan. Ba’zi qipchoq amirlarining xiyonat yo‘lini tutishi, Turkon xotunning mamlakatdagi diariya(qo‘shhokimiyatchilik) siyosati sababidan tarixchilar boshqa qipchoq amir va sarkardalariga nisbatan ham salbiy fikrda bo‘lganlar. Lekin tarixchi sifatida manbalarni tahlil qilish, vaziyatga holisona yondashish muhimligini ham unutmaslik lozim. Chunki har bir asar muallifning o‘z nuqtai nazari, shaxsiy yondashuvi asosida yoziladi. Uni o‘qish barobarida asarda keltirilgan ma’lumotlar haqida chuqur tahlil qilib va mulohaza yuritib, so‘ng xulosa chiqarish kerak. Garchi qanchalik qipchoq deyilmasin, qanchalik Turkon xotun tarafdori bo‘lmasin, davlat mudofaasi masalasiga kelganda bu qipchoq amirlari, qipchoq sarkardalarining juda ko‘pchiligi oxirgi tomchi qonlari qolguncha jang qilganlar. Birgina Urganch qamalida birorta ham qipchoq amirlari, qipchoq askarlari tiriklayin mo‘g‘ullar qo‘liga tushgan emas. Ularning barchalari jangda mardlarcha halok bo‘lganlar.

Inolxon ham shunday sarkarda edi. Uning mardonavor qarshilik ko‘rsatishi natijasida mo‘g‘ullar katta talofat ko‘rdilar. Qamalning uzoq davom etishi anchagacha Chingizxonga o‘z qo‘shinlarini muvofiqlashtirish va yangi janglarga tayyorgarlik ko‘rish imkonini bermadi. Inolxon Chingizxon bosqiniga qarshi mardonavor kurashgan sarkarda sifatida tarixda qoldi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. A. Sagdullayev. O‘zbekiston tarixi. Vneshinvestprom. T.: 2019. 642b.
2. A. Баҳодир. “Шажараи Турк”. “Тошкент” “Чўлпон”. 1992. Б 187.
3. Жувайний “Тарихи жаҳонгушо” Toshkent. “Mumtoz so‘z” 450-bet
4. Б. Зиё. “Хоразмшоҳ – Ануштегинийлар” Тошкент Гафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти. 1998. 254бет.
5. Қ. Машарипов “Жалолиддин буюк ватанпарвар саркарда” Наврўз нашриёти. Тошкент – 2019. 253-бет.
6. Михаил Иванин “Икки буюк саркарда” Тошкент – 2017. 240-бет.
7. Мирзо Улуғбек “Тарихи арба улус”. 224-бет.
8. Насавий “Ўзбекистон”. “Ёзувчи”. 1999. 380-бет.
9. Акбаров R. (2023). Вопрос электрификации Узбекистана в годы Второй мировой войны (по данным узбекской национальной прессы). Актуальные проблемы истории Узбекистана, 1(1), 443–455. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/history-of-uzbekistan/article/view/16527>